

2025. Номер 11, С 19 – 30

Отримано: 26.04.2024 Прийнято: 22.04.2025 Опубліковано: 29.05.2025

DOI: 10.31890/vttp.2025.11.02

UDK 636.4

DYNAMICS OF ECONOMIC-USEFUL TRAITS OF THE POLTAVA MEAT BREED OF PIGS

P.V. Shablia¹, V.P. Shablia²

¹*Pig-Breeding Institute and Agro-Industrial Production of the National Academy of Agrarian
Sciences of Ukraine, Poltava, Ukraine*

State Biotechnological University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: finngine2905@gmail.com

Abstract. The aim is to investigate the dynamics of the development of the Poltava meat breed from creating to the present state. The relevance lies in the fact that this makes it possible to develop optimal ways of using this breed. The study is based on the analysis of statistical data, scientific literature, archival materials and the present state of the breed. Comparative analysis methods have established that the Poltava meat breed of pigs was bred by complex reproductive crossing of five domestic and foreign breeds of different productivity directions: Mirgorod, Large White, Pietren, Wessex-Saddleback and Landrace. Targeted breeding of interbred replacement young stock, selection of typical animals of the desired type and culling of individuals deviating from model ones were used. The main selection criteria were high meat qualities, growth energy and strength of constitution. The period of one and a half decades from the moment of official approval of the Poltava meat breed of pigs in 1993 is the time of its most active distribution and application in domestic pig farming, as well as the peak of the achieved productive and reproductive traits. In particular, multiparity was 10.5-11.5 piglets, average daily live weight gains during fattening were 787-975 g with a meat yield of 62-63%. From the mid-2000s to the present, there has been a gradual reduction in the population of the Poltava meat breed, the number of breeding farms, and the genealogical structure. Certain productive and reproductive characteristics of the breed are also decreasing. However, according to a number of experts, its use in commercial production during purebred breeding and crossing still remains relevant, although it requires strengthening and systematization of selection work. At the same time, due to a significant reduction in the population, the question of preserving the gene pool of the Poltava meat breed now arises.

Key words: *pigs, Poltava meat breed, population, productivity, reproductive traits, dynamics.*

ДИНАМІКА ГОСПОДАРСЬКО-КОРИСНИХ ОЗНАК ПОЛТАВСЬКОЇ М'ЯСНОЇ ПОРОДИ СВИНЕЙ

П.В. Шабля¹, В.П. Шабля²

¹Інститут свинарства і агропромислового виробництва НААН, Полтава, Україна,

²Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна,

E-mail: finngine2905@gmail.com

Анотація. Мета – дослідити динаміку розвитку полтавської м'ясної породи свиней від виведення до сучасного стану. Актуальність полягає в тому, що це дає змогу розробити оптимальні шляхи використання даної породи. Дослідження базується на аналізі статистичних даних, наукової літератури, архівних матеріалів, та сучасного стану породи. Методами порівняльного аналізу встановлено, що полтавську м'ясну породу свиней виведено складним відтворювальним схрещуванням п'яти вітчизняних і закордонних порід різних напрямів продуктивності: миргородська, велика біла, п'єстрен, уессекс-седлбекська і ландрас. Застосовувалося спрямоване вирощування помісного ремонтного молодняку, відбір типових тварин бажаного типу та вибракування особин, що відхиляються від модельних. Основними критеріями добору слугували високі м'ясні якості, енергія росту та міцність конституції. Період тривалістю півтора десятиліття від моменту офіційного затвердження полтавської м'ясної породи свиней у 1993 році є часом її найактивнішого розповсюдження та застосування у вітчизняному свинарстві, а також піком досягнутих продуктивних і відтворювальних якостей. Зокрема, багатоплідність становила 10,5-11,5 поросят, середньодобові прирости живої маси на відгодівлі 787-975 г при виході м'яса 62-63 %. З середини 2000-х років і до нинішнього часу спостерігається поступове скорочення поголів'я полтавської м'ясної породи, кількості племінних господарств, генеалогічної структури. Знижуються також певні продуктивні й відтворювальні ознаки породи. Однак, за твердженням низки фахівців, її використання в товарному виробництві при чистопородному розведенні та схрещуванні і досі залишається актуальним, втім потребує посилення та систематизації селекційної роботи. Разом з цим, у зв'язку зі значним скороченням поголів'я нині постає питання про збереження генофонду полтавської м'ясної породи.

Ключові слова: свині, полтавська м'ясна порода, поголів'я, продуктивність, відтворювальні ознаки, динаміка.

Вступ. Актуальність теми. Полтавська м'ясна порода свиней є першою вітчизняною м'ясною породою (Баньковський, 2007) та важливим надбанням українського свинарства («Програма...», 2001). Вона відіграла значну роль у забезпеченні м'ясного виробництва країни. Її виведення стало результатом тривалої та кропіткої роботи науковців і селекціонерів, спрямованої на створення високопродуктивної породи, адаптованої до місцевих умов (Баньковський, 2007; Сідашова та ін., 2013). А відтак полтавську м'ясну породу можна розглядати як частину національної спадщини.

Слід зазначити, що полтавська м'ясна порода в період її створення та протягом тривалого часу після цього мала порівняно високі продуктивні й відтворювальні якості, що робило її цінною для розвитку та прогресу галузі свинарства.

На жаль, на сьогоднішній день поголів'я цієї породи значно скоротилося (Войтенко та ін., 2019), що ставить під загрозу її існування. Особливо загострилася ця проблема в умовах воєнного стану. Відтак розробка оптимальних шляхів її вирішення на основі вивчення процесів становлення, розвитку та використання полтавської м'ясної породи є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мало того, за твердженням низки дослідників, раціональне використання відмітних позитивних якостей полтавської м'ясної породи може як суттєво покращити стан свинарства України, так і сприяти підвищенню його ефективності (Пелих та ін., 2012; Складенко та ін., 2013, Гришина та ін., 2021) під час післявоєнного відновлення, а відтак допомогти повнішому забезпеченню споживачів якісною свининою та досягненню продовольчої безпеки країни.

Однак для спрямування цього процесу в найприйнятнішому напрямку доцільно об'єктивно оцінити динаміку розвитку полтавської м'ясної породи від створення до сучасного стану, виявляючи основні тенденції, проблеми та перспективи її подальшого розвитку. Вивчення генетичного потенціалу цієї породи може сприяти розвитку нових селекційних програм, виявленню оптимізованих схем схрещування й породно-лінійної гібридизації (Шабля та ін., 2023; Шабля & Шабля, 2023). Крім того, дослідження позитивних і цінних продуктивних, відтворювальних та адаптаційних якостей полтавської м'ясної породи здатне допомогти в отриманні високопродуктивних тварин, стійких до змін клімату та інших стресових факторів, а можливо, слугувати підґрунтям для створення нових більш продуктивних порід, а також для збереження цієї вітчизняної породи свиней.

Дослідження динаміки становлення та розвитку цієї породи разом з аналізом причин скорочення поголів'я дозволять розробити дієві заходи для збереження її генофонду, зрозуміти еволюцію селекційних методів та їх вплив на розвиток свинарства в Україні.

Мета роботи – дослідити та проаналізувати шлях розвитку полтавської м'ясної породи свиней від її виведення до сучасного стану, виявивши основні тенденції, проблеми та перспективи породи, а також визначити значення та роль цієї породи в українському свинарстві останніх десятиліть і сучасності.

Завдання дослідження:

1. Описати процес виведення полтавської м'ясної породи, включаючи мету селекційної роботи, використані породи та методи селекції, а також роль провідних науковців у цьому процесі.
2. Простежити динаміку поголів'я породи в різні історичні періоди, виявивши фактори, що вплинули на його зміни.
3. Проаналізувати продуктивні та відтворювальні якості породи (багатоплідність, середньодобовий приріст, м'ясність тощо) та їх зміни з часом.
4. Оцінити динаміку генеалогічної структури полтавської м'ясної породи та її використання в системах гібридизації.
5. Охарактеризувати сучасний стан полтавської м'ясної породи, виявивши основні проблеми та виклики, що стоять перед нею.
6. Розглянути перспективи розвитку породи, включаючи необхідність збереження генофонду, відновлення поголів'я та покращення продуктивних якостей.
7. Запропонувати конкретні заходи для відновлення та збереження полтавської м'ясної породи, враховуючи сучасні умови та виклики.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом для досліджень послужили наукові звіти, методики досліджень та календарні плани виконання завдань Інституту свинарства і АПВ НААН України за період створення та удосконалення полтавської м'ясної породи свиней, документи Міністерства аграрної політики України та інших державних установ, матеріали племінних господарств, де розводилася ця порода, державні книги племінних тварин, наукові статті, підручники, довідники та монографії з питань селекції свиней, статистичні дані Укрплемоб'єднання й інших організацій, а також дані низки Інтернет-сайтів.

З указаних джерел було отримано, зібрано, систематизовано та опрацьовано дані про поголів'я, генеалогічний склад, продуктивність, відтворювальну здатність, відгодівельні, адаптаційні, м'ясні та інші якості свиней полтавської м'ясної породи у порівнянні з іншими породами та помісями протягом тривалого періоду від виведення, розвитку, становлення й максимального використання до сучасності.

Із застосуванням методу порівняльної оцінки було проаналізовано архівні матеріали та літературні джерела з метою опрацювання методичних підходів, застосовуваних у процесі виведення та удосконалення породи. Виділено основні принципи й етапи селекційної роботи з полтавською м'ясною породою, визначено їх вплив на розвиток породи і формування її відмітних особливостей.

За допомогою статистичного аналізу із використанням загальноприйнятих методів здійснено обробку даних для виявлення динаміки поголів'я, продуктивності, відтворювальної та адаптаційної здатності тварин. Проведено вивчення динаміки вказаних показників у різні історичні та виробничі періоди розвитку породи.

Шляхом зіставлення даних різних авторів і джерел виконано порівняння полтавської м'ясної породи з іншими м'ясними, універсальними та сальними породами свиней. Крім того, виявлено особливості продуктивних якостей цієї породи залежно від умов утримання.

Зокрема, використання нами системного підходу дало змогу оцінити полтавську м'ясну породу свиней як складну систему, яка створювалася, удосконалювалась, розвивалася й використовувалася у конкретних економічних, технологічних, соціальних та історичних умовах під впливом складної сукупності чинників.

Застосування комплексу цих методів дозволило здійснити всебічну оцінку динаміки становлення, покращення і впровадження у виробництво полтавської м'ясної породи свиней, а також розробити ефективні заходи для її розвитку та збереження.

Результати досліджень та їх обговорення. Встановлено, що створення нової м'ясної породи свиней, котра в кінці кінців стала полтавською м'ясною породою, було викликане необхідністю збільшення виробництва м'ясної свинини та підвищення ефективності промислового схрещування й гібридизації у свиñarстві України («Методика...», 1977).

Виведення цієї породи почалося в середині 1960-х років (Баньковська, 2012) у Полтавському науково-дослідному інституті свиñarства колективом вчених під керівництвом Б. В. Баньковського. Метою було створення вітчизняної м'ясної породи, що відповідала сучасним на той період вимогам споживачів.

Орієнтуючись на потреби галузі, було розроблено цільовий стандарт створюваної породи, який з часом незначно коригувався та уточнювався. Зокрема, згідно з цим стандартом, чинним у 1976-1977 роках, тварини повинні були характеризуватися («Архівний матеріал...», 2019) виходом м'яса в туші – 60-62 %, сала – 29-30 %, кісток – 10-12 %, площею м'язового вічка 30-32 см². Жива маса дорослих кнурів мала становити 300-320 кг, довжина їх тулуба – 175-185 см, обхват грудей – 160-165 см. Свиноматки повинні були мати живу масу 200-220 кг, довжину тулуба – 160-165 см, обхват грудей – 150-155 см.

Також, за цим цільовим стандартом, репродуктивні якості маток передбачалися на рівні: багатоплідність 10-11 поросят, великоплідність – 1,2-1,3 кг, молочність – 75-80 кг. Планувалося, що у віці 180-190 днів тварини досягатимуть живої маси 100 кг. При цьому витрати корму на 1 кг приросту повинні були становити до 4 кормових одиниць.

Для створення породи застосовували складне відтворювальне схрещування («Методика...», 1977; Баньковський, 2007; Бірта & Бургу, 2011) з використанням таких порід свиней, як велика біла, уссекс-седлбекська, миргородська, п'єрен і ландрас.

Отриманих помісних тварин вирощували для комплектування основного стада свиней створюваної породи. З цією метою серед ремонтного молодняку проводився відбір відповідно до вимог цільового стандарту. Значну увагу звертали на зоотехнічну оцінку показників екстер'єру, розвитку, продуктивності, м'ясні якості, виживання приплоду, міцність конституції.

Головними ж критеріями при відборі ремонтного молодняку була наявність у тварин ознак, що характеризують їх високі м'ясні якості, енергію росту та міцність конституції. Для об'єктивної оцінки вказаних ознак проводили дослідження товщини шпигу (прижиттєво), випробування плідників за їхньою власною продуктивністю, відгодівельними та м'ясними якостями. Подальший підбір пар з-поміж помісей

здійснювався за правилом "краще з найкращим" за фенотипом та генотипом та з наступною перевіркою найбільш ефективних поєднань. Вдосконалення ліній та родин за відгодівельними й м'ясними якостями молодняку проводилося з урахуванням таких вимог:

1. Цілеспрямованість відбору типових тварин бажаного типу та вибракування особин, що відхиляються від модельних.

2. Спрямоване вирощування ремонтного молодняку, створення умов, що сприяють виявленню високої продуктивності та м'ясності.

3. Оцінка та відбір тварин у м'ясній групі проводиться за репродуктивними, відгодівельними та м'ясними якостями.

У процесі племінного обліку враховували багатоплідність маток (за кількістю живих і мертвнонароджених поросят), великоплідність, молочність, масу поросят у 2-місячному віці, збереженість приплоду. Контролювали також ріст і розвиток кнурів та маток, їх приплоду, відгодівельні та м'ясні якості потомства. Бонітування тварин проводилося за шкалою для великої білої породи (1 група). Годівля й утримання холостих та поросних маток були групові, підсосних та за 10 днів до опоросу – індивідуальні. Годівля здійснювалася за нормами Полтавського науково-дослідного інституту свинарства та Всесоюзного інституту тваринництва. Слід зазначити, що співвідношення кормів у раціонах було наступне (% за поживністю): концентровані корми – 75-85 %, коренеплоди і зелені корми – 12-15 %, трав'яне борошно – 5-6 %, корми тваринного походження – 5-7 %. Мінеральні корми та мікроелементи вводилися за існуючими нормами. До 5-місячного віку до раціону включали не менше 120 г перетравного протеїну на 1 кормову одиницю.

Таким чином, виведення свиней полтавської м'ясної породи відбувалося на фоні застосування комбінованого типу годівлі, включно із застосуванням випасання (Баньковська, 2012). Даний тип годівлі був притаманний більшості свинарських господарств того періоду. Одночасно й отримані тварини були генетично розраховані саме на прояв відповідних господарсько-корисних ознак саме в умовах комбінованого типу годівлі. До подібних висновків прийшли також Баньковський (2007) і Сідашова та ін. (2013).

Температурно-вологісний режим у свинарниках також відповідав тодішнім загальноприйнятим нормам.

По досягненню тваринами 2,5-3-місячного віку проводився відбір та комплектування тварин до груп вирощування й відгодівлі. Контрольна відгодівля, вирощування, оцінка якості туш і виходу продуктів забою проводилися за існуючими методами.

Оцінку результатів експериментів по отриманню масиву тварин бажаного типу, а також ефективності розведення здійснювали шляхом аналізу даних продуктивності й відтворювальної здатності маток, показників середньодобових приростів маси, термінів досягнення живої маси 100 кг, витрат кормів, виходу та якості продуктів забою. Особливу увагу звертали на відповідність тварин м'ясної групи вимогам цільового стандарту та модельному типу.

Розмноження свиней полтавської м'ясної групи здійснювали в дослідному господарстві Полтавського науково-дослідного інституту свинарства та кількох базових господарствах України.

Початок формування власне породи припадає на середину 1970-х років («Архівний матеріал...», 2019). Так, станом на 1976 рік налічувалося 2499 голів племінних свиней полтавської м'ясної групи, яка була основою для створюваної полтавської м'ясної породи. Майже 40 % від цього поголів'я становили племінні свиноматки та кнури (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка племінного поголів'я тварин полтавської м'ясної породи

Поголів'я	Роки						
	1976	1993	2002	2007	2017	2021	2022
Племінних свиней, всього, голів	2499	93400	10681	14214	2544	3675	1392
Племінних свиноматок, голів	849	6330	850	1492	210	228	130
Племінних кнурів-плідників, голів	109	1928	119	155	21	20	12

У 1976 р. на станції штучного осіменіння та в спецгоспи з виробництва свинини було реалізовано 450 кнурів та свинок, перевірено за відгодівельними та м'ясними якостями їх потомства 8 кнурів-плідників.

Продуктивність маток м'ясної групи (попередниці полтавської м'ясної породи) у дослідному господарстві Полтавського науково-дослідного інституту свинарства становила: багатоплідність – 10-11 поросят на опорос, великоплідність – 1,3-1,4 кг, молочність – 75-80 кг, жива маса поросяти при відлученні – 21-22 кг. На контрольній відгодівлі підсвинки забезпечували 760-800 г середньодобового приросту живої маси при витраті 3,6-4,0 кормових одиниць на 1 кг приросту маси і виході м'яса 60-62 %.

Генеалогічна структура свиней м'ясної групи складалася з 6 ліній та 10 родин.

У результаті подальшої наполегливої роботи вчених-селекціонерів протягом десятиліть вдалося отримати низку суттєвих результатів. Зокрема, офіційно полтавська м'ясна порода була затверджена у 1993 році (Баньковський, 2007; Гришина та ін., 2021). Цю породу позиціонували як першу в Україні породу свиней, котра спеціалізується на виробництві високоякісного м'яса та сала. Зауважувалося, що як м'ясо, так і сало характеризуються високими смаковими якостями.

На момент затвердження порода була досить поширеною. Її розводили в чотирьох племінних господарствах, а також на більш ніж тридцяти племінних фермах і репродукторах спеціалізованих господарств по всій Україні. Свиней цієї породи активно використовували для гібридизації та схрещування з іншими породами.

Згідно з даними "Укрплемоб'єднання", загальна чисельність полтавських м'ясних свиней на той час становила 93,4 тисячі голів (Баньковський, 2007). З них було відібрано та оцінено 6330 племінних свиноматок та 1928 кнурів-плідників. Генеалогічна структура породи складалася з 8 заводських ліній і 12 родин. Тож період одразу після офіційного затвердження можна вважати часом найбільшого поширення даної породи.

Для виробництва товарних гібридів щорічно використовували кнурів полтавської м'ясної породи, спермою яких осіменяли здебільшого свиноматок великої білої породи. Це давало змогу отримувати понад 2 мільйони голів гібридних свиней, котрі забезпечували отримання ефекту гетерозису та володіли підвищеною продуктивністю.

Станом на 1993 р. основні господарсько-корисні ознаки свиней полтавської м'ясної породи характеризувалися такими показниками (при забезпеченні необхідних сприятливих умов годівлі й утримання): багатоплідність на рівні від 10,5 до 11,5 поросят на опорос; збереженість приплоду в межах від 90 до 95 %; маса гнізда поросят у віці 2 місяця від 185 до 240 кг; середньодобовий приріст становив порядку 787 г – 975 г; досягнення живої маси 100 кг забезпечувалося у віці від 172 днів до 178 днів. Відгодівельні тварини забезпечували в тушах вихід м'яса здебільшого на рівні від 62 до 63 % при довжині туші близько 96 см та виході кісток від 11,1 кг до 11,5 кг. При цьому площа м'язового вічка коливалася в основному в межах від 32 см² до 35 см², а товщина шпигу становила від 22 мм до 24 мм. Витрати кормів на забезпечення 1 кг приросту складали від 3,2 до 3,5 кормових одиниць.

Таким чином, за великим рахунком, період тривалістю півтора десятиліття від моменту офіційного затвердження полтавської м'ясної породи свиней можна вважати часом її найактивнішого розповсюдження та застосування у вітчизняному свинарстві, а також піком досягнутих продуктивних і відтворювальних якостей.

Так, через 10 років після затвердження, у 2003 р., поголів'я племінних свиней цієї породи у 4 племзаводах та 8 племрепродукторах (рис. 1) становило близько 10 тисяч голів, а станом на 2006 р. – перевищило 18 тисяч голів. Наступні кілька років воно трималося на рівні 14-17 тисяч племінних тварин (Перетятко та ін, 2005; Державна книга племінних свиней полтавської м'ясної породи, 2005; Перетятко, 2012).

В подальшому за чисельністю поголів'я свиней цієї породи спостерігалися як злети, так і падіння. Проте загальна тенденція показувала поступове зменшення чисельності аж до сучасного періоду (Войтенко та ін., 2019; Войтенко, 2024).

Станом на 2011 р. господарсько-корисні ознаки свиней полтавської м'ясної породи у племінних господарствах складалі: багатоплідність – близько 10 поросят; маса гнізда поросят у 2-місячному віці – близько 174 кг; середня жива маса 1 поросяти при відлученні – порядку 17,4 кг (Перетятко, 2012). На цей час ідеться про використання 6 ліній (Перетятко, 2010).

Виходячи з даних низки дослідників (Перетятко, 2010; Скарєднов, 2013; Бірта & Бургу, 2013), через 18 років після офіційного затвердження полтавської м'ясної породи продуктивні та відтворювальні ознаки племінних тварин цієї породи дещо знизилися: наприклад, багатоплідність – приблизно на 1 поросся, або на 9,1 % (рис. 2), а маса гнізда поросят у 2-місячному віці – на порядку 38-39 кг, або на 17,8-18,3 % (рис. 3). Натомість збільшилася товщина шпигу приблизно на 4 мм, до порядку 27 мм (Седіло та ін., 2014). Ймовірно, це зумовлено зниженням із часом інтенсивності добору та рівня селекційної роботи в цілому (Войтенко & Вишневський, 2009).

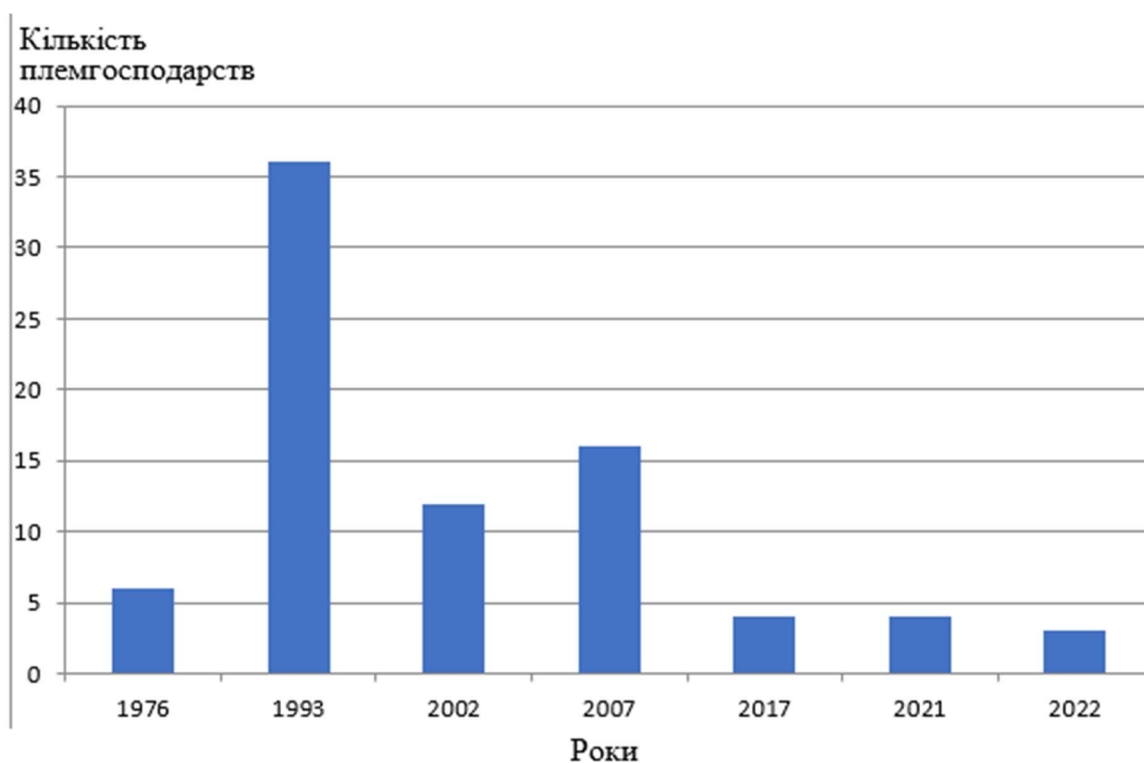

Рисунок 1. Динаміка кількості племінних господарств (племзаводів + племрепродукторів) з розведення полтавської м'ясної породи свиней.

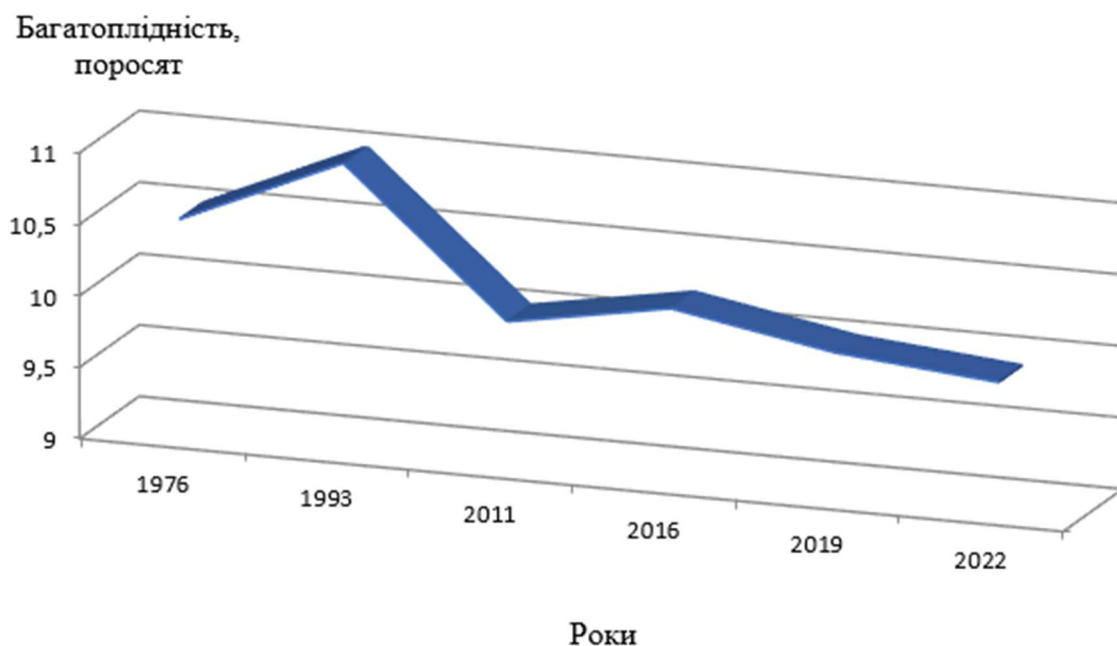

Рисунок 2. Динаміка багатоплідності свиноматок полтавської м'ясної породи свиней (голів поросят).

Проте в цей період, як і раніше, рядом учених відзначалася досить висока продуктивність і доцільність використання полтавської м'ясної породи як при чистопородному розведенні (Перетятко, 2010; Перетятко & Філоненко, 2011), так і при промислового схрещуванні й гібридизації (Онищенко, 2013; Складенко та ін., 2013).

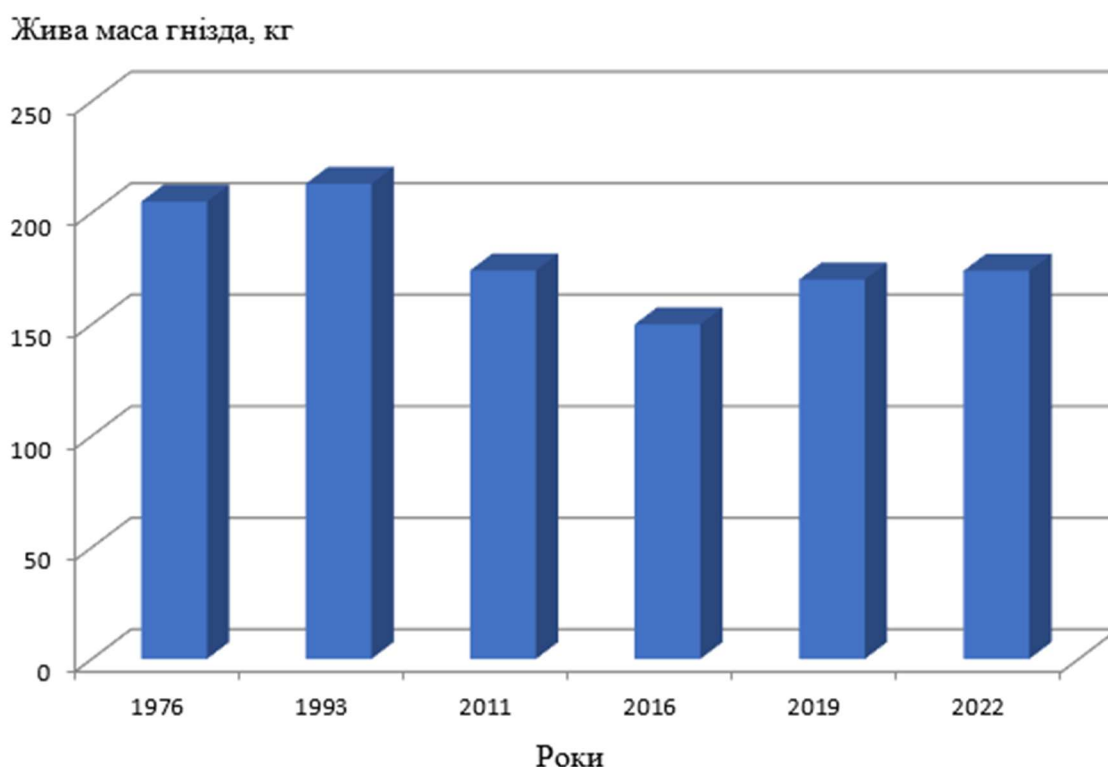

Рисунок 3. Динаміка живої маси гнізда поросят полтавської м'ясної породи при відлученні, кг.

На межі 2020-х років як поголів'я, так і більшість ключових господарсько-корисних ознак свиней полтавської м'ясної породи або залишалися на попередньому рівні, або ще дещо знизилися (Пундик та ін., 2015; Зінов'єв та ін., 2019). Так, зокрема, середньодобовий

приріст знизився до 574–735 г (Седіло та ін., 2014; Войтенко, 2024), тобто найвище зафіксоване в дослідженнях значення становить лише 83,4% від середнього приросту на момент затвердження породи. Та й вихід м'яса в тушах скоротився до 60,3 %, або на 3,5 % (Бірта та ін., 2019).

Особливо рельєфно відставання цієї породи проявилось на фоні низки популярних закордонних порід (ландрас, п'єтрен, дюрок, велика біла закордонної селекції, уельс та інших), які постійно та наполегливо селекційно вдосконалювалися. Приміром, багатоплідність цих порід становить останнім часом на рівні 11-13 поросят (Церенюк та ін., 2016; Чалий та ін., 2016; Войтенко, 2024), а жива маса гнізда у 2-місячному віці – порядку 217-273 кг (Бурковська Ю.В., 2016; Пундик, 2023).

У цей період скоротилася до 3-4-х і кількість племпідприємств із розведення полтавської м'ясної породи, а також її генеалогічна структура, яка звелася до 3 ліній і трьох родин (Voitenko et al., 2023; Почукалін та ін., 2024).

Відтак, зарубіжні м'ясні породи поступово витісняють полтавську м'ясну з тих селекційних ніш, котрі вона займала 2-3 десятиліття тому (Войтенко, 2018, 2024; Сусол та ін., 2021).

Поза тим, рекомендації окремих фахівців щодо доцільності використання тварин даної породи в товарному виробництві при чистопородному розведенні та схрещуванні в цілому залишалися подібними попереднім (Онищенко, 2019; Березовський та ін., 2020; Бірта & Бургу, 2020; Гришина та ін., 2021).

І все ж останнім часом все частіше з'являються думки про необхідність більш системної племінної роботи з полтавською м'ясною породою свиней для відновлення й підвищення її селекційної цінності (Voitenko et al., 2023; Перетятко, 2021; Войтенко, 2024) або про збереження генофонду цієї породи («Програма...», 2001; Перетятко, 2012; Гладій та ін., 2018; Войтенко та ін., 2019; Сусол та ін., 2021).

Висновки.

1. Встановлено, що полтавську м'ясну породу свиней створено методом складного відтворювального схрещування п'яти вітчизняних і закордонних порід різних напрямів продуктивності. При цьому отриманих помісних тварин вирощували в умовах комбінованого типу годівлі, а для комплектування основного стада серед ремонтного молодняку проводився відбір відповідно до вимог цільового стандарту. Головними критеріями при відборі була наявність у тварин ознак, що характеризують їх високі м'ясні якості, енергію росту та міцність конституції.

2. Полтавську м'ясну породу свиней було офіційно затверджено в 1993 році. Протягом наступних півтора десятиліття вона досягла піку свого розвитку, характеризуючись високими для свого часу продуктивними та відтворювальними якостями. Крім того, породу також широко використовували у схемах промислового схрещування.

3. З середини 2000-х років і до нинішнього часу спостерігається поступове скорочення поголів'я полтавської м'ясної породи, зменшення кількості племінних господарств, а також звуження її генеалогічної структури. Особливо загострився цей процес протягом останнього десятиліття.

4. Аналіз динаміки господарсько-корисних ознак показав зниження продуктивності цієї породи, зокрема багатоплідності, маси гнізда, середньодобових приростів та низки інших показників у 21 столітті, що свідчить про послаблення племінної роботи.

5. Використання полтавської м'ясної породи в товарному виробництві при чистопородному розведенні та схрещуванні залишається актуальним, втім потребує посилення та систематизації селекційної роботи задля покращення господарсько-корисних ознак і генетичної цінності тварин.

6. У зв'язку зі значним скороченням поголів'я нині актуальним стає питання збереження генофонду полтавської м'ясної породи як важливої складової національної спадщини тваринництва.

References

1. Архівний матеріал за 1976-1978 рр. Тема: Создать полтавскую мясную породу свиней. Руководители: Почерняев Ф. К., Баньковский Б. В. (2019). // Інститут свинарства і АПВ НААН. Полтава. 55 с.
2. Баньковська І. Б. (2012). Роль методичних підходів у створенні полтавської м'ясної породи свиней // Свинарство. Випуск 60. С. 58–63.
3. Баньковский Б. В. (2007). Полтавська м'ясна // Аграрний сектор України. Свинарство – спеціальний напрямок продуктивності. <https://web.archive.org/web/20070619013527/http://agroua.net/animals/catalog/ag-4/a-6/ab-167/>
4. Березовський М. Д., Наріжна О. Л., & Ващенко П. А., Одарюк М. М. (2020). Відтворювальні якості чистопородних і помісних свиноматок у поєднанні з термінальними кнурами власного відтворення та іншими батьківськими формами // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 74. С.26–34. <https://doi.org/10.37143/0371-4365-2020-74-03>
5. Бірта Г. О., & Бургу Ю. Г. (2013). М'ясо-сальні якості різних генотипів свиней. // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник Інституту свинарства і АПВ НААН. Випуск 61. Полтава. С. 42–46.
6. Бірта Г. О., & Бургу Ю. Г. (2020). Особливості росту і розвитку свиней різних генотипів // Свинарство. Вип. 74. С. 73–80. <https://doi.org/10.37143/0371-4365-2020-74-09>
7. Бірта Г. О., & Бургу Ю. Г. (2011). Товарознавство м'яса. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 164 с.
8. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г., & Флока Л. В. (2019). Морфологічний склад туш свиней різних порід // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 73. С.150–157.
9. Бурковська Ю. В. (2016). Ефективність гетерозису при міжпорідному схрещуванні свиней та отримання альтернативних джерел енергії кормів. Робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» за спеціальністю 8.09010201 – Технологія виробництва і переробка продукції тваринництва. 81 с.
10. Войтенко С. Л., Порхун М. Г., Сидоренко О. В., & Ільницька Т. Є. (2019). Генетичні ресурси сільськогосподарських тварин України на початку третього тисячоліття // Розведення і генетика тварин. Вип. 58. С. 110–119. <https://doi.org/10.31073/abg.58.15>
11. Войтенко С. Л. (2024). Свині м'ясних порід в Україні та необхідність відродження племінного свинарства // Розведення і генетика тварин. Випуск 67. С. 29–45. <https://doi.org/10.31073/abg.67.04>
12. Войтенко С. Л. (2018). Стан та тенденції розвитку свинарства на племінній основі // Науковий вісник "Асканія-Нова". Вип. 11. С. 157–169.
13. Войтенко С., & Вишневський Л. (2009). Якість племінних свиней // Тваринництво України. № 7. С. 29–35 <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10944597-b5e5-48e3-b74e-d86725f6894b/content>
14. Гладій М. В., Полупан Ю. П., Басовський Д. М., Вишневський Л. В., Ковтун С. І., & Сидоренко О. В. (2018). Програма збереження генофонду локальних і зникаючих порід сільськогосподарських тварин в Україні на 2017-2025 роки. Суми. 84 с.
15. Гришина Л. П., Піддубна А. М., & Рудь С. С. (2021). Використання свиней м'ясних порід вітчизняної селекції у системі гібридизації України // М'ясні генотипи свиней: сьогодення та перспективи.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців (Одеса, 2 вересня 2021 р.) / Одеський державний аграрний університет. Навчально-науковий інститут біотехнологій та аквакультури. Одеса, 2021. С. 8–11.
16. Державна книга племінних свиней полтавської м'ясної породи. (2005). Т. 1 / ред.: В. О. Пабат; Ін-т свинарства ім. О. В. Квасницького УААН, Держ. наук.-виробн. концерн "Селекція", каф. розведення с.-г. тварин ім. М. А. Кравченка НАУ. К.: Арістей. 136 с.
17. Зінов'єв С. Г., Одарюк М. М., & Радчіков В. Ф. (2019). Репродуктивні якості свиней за довготривалого використання генетично модифікованої сої у їх раціонах // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 73. С.150–157. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/72/72.pdf>

18. Методика. Тема III. /02.03/ «Создать полтавскую мясную породу свиней». Раздел 1. Совершенствование выводимой полтавской мясной породной группы свиней и увеличение численности поголовья». (1977). Сроки выполнения: 1976 г. -1978 г. Руководители: Почерняев Ф. К., Баньковский Б. В. // Полтавский НИИ свиноводства ЮО ВАСХНИЛ. Полтава. 8 с.
19. Онищенко Л. В. (2019). Оцінка свиней методом BLUP у племінних господарствах Миколаївської області // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 73. С.111–116. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/73/73.pdf>
20. Онищенко, О. А. (2013). Промислове схрещування і гібридизація, їх ефективність у свинарстві // Свинарство України. № 62. С. 72–76. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/62/62-072-076.pdf>
21. Пелих В. Г., Чернишов І. В., Левченко М. В. (2012). Генофонд м'ясних порід та перспективи його використання в свинарстві // Таврійський науковий вісник. № 78. Частина 2. Том 1. С. 160–165. http://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/78-2-1_2012/40.pdf
22. Перетятко Л. Г. (2010). Відгодівельні та м'ясні якості нових заводських ліній у полтавській м'ясній породі свиней // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 58. С.36–39.
23. Перетятко Л.Г. (2012). Племінна база та перспективи збереження полтавської м'ясної породи свиней // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник. Полтава. Вип. 61. С. 33–38. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/61/61.pdf>
24. Перетятко Л. Г., Рибалко В. П., & Шостя А. М. (2005). Полтавська м'ясна порода свиней // Державна книга племінних свиней полтавської м'ясної породи. К.: Арістей. Т. І. С. 10–27.
25. Перетятко Л. Г. (2021). Сучасний стан розвитку племінного свинарства України // М'ясні генотипи свиней: сьогодення та перспективи.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців (Одеса, 2 вересня 2021 р.) / Одеський державний аграрний університет. Навчально-науковий інститут біотехнологій та аквакультури. Одеса. С. 24–25.
26. Перетятко Л. Г., & Філоненко В. Г. (2011). Ефективність використання полтавської м'ясної породи свиней при чистопородному розведенні та гібридизації. Ефективне тваринництво. № 5. С. 42–45.
27. Почукалін А. Є., Прийма С. В., & Романова О. В. (2024). Селекційні досягнення України (минуле, сучасне): породи, типи і лінії сільськогосподарських тварин // Розведення і генетика тварин. Випуск 67. С. 140–163. <https://doi.org/10.31073/abg.67.14>
28. Програма збереження та раціонального використання генетичних ресурсів сільськогосподарських тварин України на 2001-2005 роки. (2001). Затверджено наказом Мінагрополітики України і УААН 24 жовтня 2001 р. N 319/93. Міністерство аграрної політики України. Українська академія аграрних наук. Київ, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0319555-01#Text>
29. Пундик В. П., Самарін Ю. С., & Тесак Г. В., (2015). Вивчення відтворювальних і продуктивних якостей свиней полтавської м'ясної породи // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. Вип. 58 (II). С. 152–156. <https://phzt-journal.isgkr.com.ua/wp-content/uploads/zbirnik/58-2ua/25.pdf>
30. Пундик В. П. (2023). Породний склад і кількість поголів'я свиней у західному регіоні України та розробка системи міжпородного схрещування // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. Вип. 73 (1) С. 164–177. [https://doi.org/10.32636/01308521.2023-\(73\)-1-11](https://doi.org/10.32636/01308521.2023-(73)-1-11)
31. Сідашова С. О., Перетятко Л. Г., & Онищенко А. О. (2013). Латеральна диференціація соскової лінії у свиней різних порід // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник Інституту свинарства і АПВ НААН. Випуск 61. Полтава. С. 47–56. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/66/66.pdf>
32. Скарєднов Д. Ю. (2013). Ефективність використання концентрату сухого білкового соєвого кормового в раціонах свиней на відгодівлі. // Свинарство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник Інституту свинарства і АПВ НААН. Випуск 62. Полтава. С. 188–194. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/62/62.pdf>

33. Скляренко О. В., Хохлов А. М., Данілова Т. М., Герасимов В. І., & Сагло О. Ф. (2013). Вітчизняний та зарубіжний генофонд у товарному свиначстві України // Свиначство. Міжвідомчий тематичний науковий збірник Інституту свиначства і АПВ НААН. Випуск 61. Полтава, С. 61–63. <https://svinarstvo.com/zbirnyk/archive/66/66.pdf>
34. Седіло Г. М., Пундик В. П., & Тесак Г. В. (2014). Оцінка кнурів і маток полтавської м'ясної породи за показниками "власної продуктивності" молодняку методом контрольного вирощування // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. Вип. 56 (II). С. 194–198. https://phzt-journal.isgkr.com.ua/previous-releases/Zbirnyk_56_2.pdf
35. Сусол Р. Л., Антонік І. І., & Ткаченко І. Є. (2021). Сучасний стан та перспективи розвитку м'ясних порід свиней вітчизняного та зарубіжного походження в одеській області // М'ясні генотипи свиней: сьогодні та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців (Одеса, 2 вересня 2021 р.) / Одеський державний аграрний університет. Навчально-науковий інститут біотехнологій та аквакультури. Одеса. С. 32–33.
36. Церенюк О.М., Шабля В.П., & Акімов О.В. (2016). Використання індексу СІВЯС в селекції свиней породи уельс. // Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН. – № 116. – С. 171–180.
37. Чалий О. І., Церенюк О. М., Шабля В. П., & Акімов О.В. (2016) Підвищення рівня відтворної здатності свиноматок породи уельс // Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини. - Випуск 32 (частина 1). - Харків,. - С. 89–96.
38. Шабля В. П., Ткаченко Г. М., Церенюк О. М., Шабля П. В., Бугай І. О., & Скрипник В. О. (2023). Біологічні основи застосування ефекту гетерозису за породно-лінійної гібридизації та промислового схрещування у свиначстві (оглядова). // Свиначство і агропромислове виробництво: міжвідомчий тематичний науковий збірник / Інститут свиначства і агропромислового виробництва НААН. Вип. 2(80). Полтава. С. 144–168. [https://doi.org/10.37143/2786-7730-2023-2\(80\)10](https://doi.org/10.37143/2786-7730-2023-2(80)10)
39. Шабля П. В., & Шабля В. П. (2023). Шляхи раціонального застосування породно-лінійної гібридизації у свиначстві // Інтеграція наукового потенціалу України в галузі тваринництва в європейський простір / Міжнар. наук.-практ. конф., 3 листопада 2023 р. / Інститут свиначства і АПВ НААН. Полтава. https://www.svinarstvo.com/news/03_11_2023/Con_3.11.2023.pdf
40. Voitenko S., Petrenko M., Shaferivskyi B., & Karuna T. (2023). Breeding pig farming of Ukraine: challenges of the time // Scientific Progress & Innovations, N 26 (3), P. 81–86. <https://doi.org/10.31210/spi2023.26.03.15>